

Paper Accepted*

ISSN Online 2406-0895

Историја медицине / History of Medicine

Славица Поповић-Филиповић †,

Срби на Корзици у Великом рату. 2. део The Serbs on Corsica in the Great War. Part 2

Секција за историју медицине Српског лекарског друштва, Београд, Србија

Примљено/Received: July 4, 2017

Ревидирано/Revised: August 25, 2017

Прихваћено/Accepted: August 31, 2017

Online First: September 8, 2017

DOI: <https://doi.org/10.2298/SARH170704170P>

* **Accepted papers** are articles in press that have gone through due peer review process and have been accepted for publication by the Editorial Board of the *Serbian Archives of Medicine*. They have not yet been copy edited and/or formatted in the publication house style, and the text may be changed before the final publication.

Although accepted papers do not yet have all the accompanying bibliographic details available, they can already be cited using the year of online publication and the DOI, as follows: the author's last name and initial of the first name, article title, journal title, online first publication month and year, and the DOI; e.g.: Petrović P, Jovanović J. The title of the article. *Srp Arh Celok Lek*. Online First, February 2017.

When the final article is assigned to volumes/issues of the journal, the Article in Press version will be removed and the final version will appear in the associated published volumes/issues of the journal. The date the article was made available online first will be carried over.

† **Correspondence to:**

Slavica POPOVIĆ FILIPOVIĆ
Koste Jovanovića 69/2, 11000 Beograd, Srbija
E-mail: bobfilip@yahoo.com

Срби на Корзици у Великом рату. 2. део

The Serbs on Corsica in the Great War. Part 2

Кључне речи: Први светски рат; француска медицинска помоћ, Српски Црвени крст, Српски потпорни фонд, Болнице шкотских жена, Корзика; Србија; Елси Инглис

Key words: World War I; French medical help, Serbian Red Cross, Serbian Relief Fund, Scottish Women's Hospital; Corsica; Serbia; Inglis E

Др Елси Инглис

Др Елси Мод Инглис (Dr. Elsie Maud Inglis, 1864–1917), оснивач и руководилац Болница шкотских жена широм Европе, дошла је у Србију, априла 1915. и заменила др Елеонор Солто, која је руководила Првом јединицом Болнице шкотских жена у Крагујевцу (слика 1). Истовремено је основала болнице у Ваљеву, Младеновцу и Лазаревцу. Окупацијом Србије

Слика 1. Др Елси Мод Инглис (1864–1917).
Figure 1. Dr. Elsie Maud Inglis (1864–1917).

одбила је да се повуче и остала да негује преко хиљаду рањеника и болесника у крушевачкој болници. Повратком у домовину, организовала је прославу Видовдана, на челу Организационог комитета промовисала српску борбу за ослобођење, основала нову болницу и отишла на Руски фронт и Добруцу, у пратњи Прве српске добровољачке дивизије [1, 2].

Др Елси Инглис, оснивач и „покретачки дух“ чланица Болница шкотских жена широм Европе, била је прва жена носилац високог српског одликовања Ордена Белог орла. Меморијална чесма на Црквенцу, у Младеновцу је најлепши споменик посвећен др Елси Инглис и чланицама Болница шкотских жена, коју је српски народ подигао у време рата, као дар захвалности за њихову племенитост и пожртвовање. У знак сећања и

поштовања на др Инглис, Болница шкотских жена је формирала јединицу “Др Елси Инглис” као појачање болницама на Солунском фронту. Меморијална болница “Др Елси Инглис” у Единбургу је још један од споменика, који подсећа на дела др Елси Инглис. Биста др Елси Инглис, поклон српског народа а дело Ивана Мештровића, изложена је у Националној галерији Шкотске, у Единбургу. После Првог светског рата Комитети Болница шкотских жена у Лондону и Единбургу помогли су изградњу Меморијалне болнице за мајку и дете “Др Елси Инглис” на Дедињу, у Београду.

Мање је познато да је у оквиру Болнице шкотских жена др Инглис основала „Јединицу Корзика“, која је прихватила српске избеглице на Корзици (слика 2). Др Елси Инглис је лично посетила болницу на Корзици, била задовољна руководством др Мери Блер и организацијом

Слика 2. Болница шкотских жена за Србе у Ајачију, на Корзици.
Figure 2. The Scottish Women's Hospital at Ajaccio, on Corsica.

болнице у Ајачију, као и бројним диспанзерима. На самом почетку рада болнице др Мери Блер је са шеснаест сестара и болничарки имала тежак задатак да „излечи и поврати у нормалан живот део изнемогле српске нације... Било је то поновно стварање нације сломљене и расуте по свету-опоравити и вратити у живот људе, жене и децу, која умиру“ [3].

ИЗВЕШТАЈ ДР МЕРИ БЛЕР О ПРВОЈ ГРУПИ СРПСКИХ ИЗБЕГЛИЦА НА ПУТУ ЗА КОРЗИКУ

Извршни Комитет Болница шкотских жена донео је одлуку о оснивању једне болнице на Корзици, са локацијом у Ајачију (Ајасцио), која је имала за циљ да се брине о српској избеглој колонији. Једно од сведочанстава о тим данима показује извештај др Мери Блер, којој је поверено руководство Јединице Корзика.

На путу за Корзику, децембра 1915. др Блер извештава са брода Амазоне [4]:

„Девог децембра, др Андерсон (Dr. Catherine Emslie Anderson, 1881-1934) и ја смо отишли са сер Едвардом Бојлом и др Ђоком Турићем на четвородневно путовање у правцу Монастира (данашњег Битоља). Сер Бојл је пошао на пут у име Српског потпорног фонда да организује поделу помоћи избеглицама у Водени и Флорини. Ми смо пошли да би видели стање и број избеглица и проценили њихове потребе за медицинску помоћ. Након што смо посетили избеглице у разним градовима, добила сам идеју о њиховим болничким потребама и обиму посла. У Водени је било око 150 избеглих породица, њих педесеторо је требало хитну помоћ, док је другима требала помоћ за неколико недеља“.

„У Флорини смо видели најтужније призоре српских војника, који су се довели преко прелаза од Охридског језера... Видели смо знатан број оних који су седели или лежали дуж пута, исцрпени, гладни, рањених стопала. Неки су били тешко болесни... Сер Едвард Бојл је средио да ови људи и шест или седам стотина избеглих породица остане тамо док све не буде спремно да могу да их приме у Флорини. Један лекар и две медицинске сестре из друге јединице послати су да се брину о њима привремено, све док се избеглице не сместе“.

„Док је био у Флорини сер Едвард ми је рекао да је по доласку у Солун наш најбитнији посао био да брзо склонимо избеглице на сигурно место. За тај задатак он се ослонио на нашу јединицу. Док смо били на путу госпођица Хантер (Miss Hunter) је организовала рад са избеглицама у станици. Пре поласка питала сам сер Едварда Бојла, ако жели да то ми радимо да ли ћемо имати материјалну помоћ Српског потпорног фонда за ту сврху. Док смо чекали наша сопствена задужења и распоред, понудили смо да обезбедимо особље. На нашем повратку из Флорине, затекли смо све у најбољем реду - чај и хлеб да се окрепе избеглице по повратку, разапет шатор да се сместе преко ноћи и уговорен свакодневни превоз избеглица и њиховог пртљага у привремени логор на земљишту у околини руске болнице. Сер Едвард је био задовољан како је брзо организован и завршен посао, посебно што је то обављено упркос свих потешкоћа, које су постојале у Солуну“.

„Убрзо након овог он (сер Едвард Бојл) ме је позвао и изложио своје планове. Стигла је понуда француске владе о бесплатном превозу избеглица до Ајачија, и за смештај тамо. Прва група требало је убрзо да крене. Замолио ме је да поведем своју групу тамо - изван број особља би ишао са сваком транспортом како би бринуо о избеглицама при путовању. Он је желео да ја преузем управу здравствене службе избегле колоније, јер неће постојати друго болничко особље осим нас. Направио је један изузетак, који се тичао др Лилиас Хамилтон. Она се прикључује колонији и вероватно ће преузети посао у кућама, као што је санитарна инспекција“.

Др Лилиас Хамилтон (Dr. Lillias Hamilton, 1858–1925), рођена у Аустралији, обучила се за медицинску сестру у Ливерпулу, завршила Медицински факултет за жене у Шкотској, стекла титулу доктора медицине 1890. Живела је и радила у Индији у Калкути (1890–94) и у Афганистану, где је радила као лични лекар Емира (1894–1897). Аутор је неколико књига, које су биле инспирисане њеним боравком у Афганистану. Године 1915, била је члан медицинске мисије Српског потпорног фонда - Јединице Комитет за бригу о рањеним савезницима (the Wounded Allies Relief Committee), која је радила у Србији и Црној Гори (Подгорица). Учествовала је у повлачењу преко Албаније, а на Солунском фронту прикључила се Болници шкотских жена, која је основала болницу у Ајачију, на Корзици.

„Ја (др Блер) преузимам здравствену бригу за избеглице на броду. Плашим се да ће се једна жена породити на броду пре него што стигнемо на Корзику. Надам се да се то неће догодити пре него што стигнемо, али, у сваком случају, мислим да можемо да се побринемо за

њу. Сматрам да ће бити пуно корисног посла за нас међу Србима на Корзици. Очекује се да ће их тамо бити пет или шест хиљада“ [4].

Др МЕРИ ЕЛИС БЛЕР

Др Мери Елис Блер (Mary Alice Blair), није само учествовала у оснивању „Јединице Корзика“ („Corsica Unit“), Болнице шкотских жена на Корзици, већ је и била њена прва управница. Болница шкотских жена у Ајачију на Корзици почела је 8. октобра 1915. и радила је до априла 1919. Болница је на почетку имала капацитет од 60 постеља, од којих је 40 било намењено мушкарцима и 20 женама. Гинеколошки случаји и породиље су такође били укључени, што ће се показати од непроценљиве вредности. Свакодневно, велики број пацијената тражио је медицинску помоћ у истуреним диспанзерима. Кућне посете и обиласци пацијената у забаченим селима су такође били у домену деловања болнице на Корзици. Мада потреба за хируршким интервенцијама није била јако заступљена, Болница шкотских жена је установила малу операциону салу, што се показало корисним. У току деловања болнице, обављено је 72 већих операција и 40 мањих. Поред честих појава маларије, треба истаћи да је туберкулоза била у порасту међу члановима српске избегле колоније, па отуда одлука да се оснује болница санаторијум у Саланшеу.

Болница шкотских жена у Ајачију у току свог рада примила је око 1.700 пацијената, од најстаријих до најмлађих чланова српске избегле колоније. У истуреним амбулантама и диспанзерима, лечено је 15.515 пацијената, док је у породилишту рођено 79 беба.

Руководиоци Болнице шкотских жена у Ајачију биле су лекарке: др Мери Блер (Dr. Mary Blair), др Мери Филипс (Dr. Mary Phillips), др Елизабет Кортаулд (Dr. Elizabeth Courtauld), др Матилда МекФеил (Dr. Matilda MacPhail), др Една Гест (Dr. Edna Guest) и др Онориа Кир (Dr. Honoria Keer). Поред лекара руководиоца у болници су радиле лекарке: др Катерина Емсли Андерсон (Dr. Catherine Emslie Anderson), др Едит Холвеј (Dr. Edith Blake Hollway), др Софија Б. Џексон (Dr. Sophia Bangham Jackson) и др Мери Мичолина Грент Фергусон (Dr. Mary Micholina Grant Ferguson).

Августа 1915. др Мери Блер је са својим особљем пошла из Енглеске као испомоћ Болници шкотских жена у Ваљеву, којом је руководила др Елис Хачинсон (Dr. Alice Hutchinson). Окупацијом Србије, у великом повлачењу са српском војском су се повлачиле и савезничке медицинске мисије. Тако је др Блер на путу за Србију остала на Солунском фронту.

У повлачење са српском војском кренула је велика колона народа, хиљаде регрута, велики број породица са децом и старима. Чланови Српског Црвеног крста заједно са члановима савезничких хуманитарних друштава, Српским потпорним фондом и Болницом шкотских жена обишли су логоре избеглог народа, а медицинско особље је предложило хитност решавања њиховог збрињавања. У Солуну се др Мери Блер са осталим члановима

Француског комитета, Српског Црвеног крста и Српског потпорног фонда организовала да прими, прехране и пронађе привремен смештај за велики број српских избеглих породица, пре њиховог транспорта у Француску.

Симболично, на дан Божића, 25. децембра 1915. кренула је прва група са триста избеглица, којом је руководила др Мери Блер. Брод Амазон са избеглицама, пловио је преко Медитерана ка коначној дестинацији – острву Корзика. Убрзо је стигао још један брод са 500 српских избеглица. Док је Болница шкотских жена преузела организацију здравствене службе за српску колонију, чланице Српског потпорног фонда су имале задатак да раде на социјалним питањима.

Руководити „Јединицом Корзика“ у Ајачију није био нимало лак задатак. Бродови су непрестано пристизали са избеглицама, а сваки нов почетак је доносио проблем уклапања и адаптирања на климу, нове обичаје и законе. „Дочекани су као хероји. Али какав јадан приказ, били су то скрхрани људи, многи нису могли да стоје, толико истрошени и изнурени, неки без ногу, други рањени, сви јадно запуштени, али одлучни, отресити до последњег“ [3].

„Почели смо са организацијом болнице... То је заиста предео место на дивном положају, са погледом преко мора на супротну страну планинске обале. Узимајући у обзир све околности, болница је дивна“, писала је госпођица Калбард (Miss C.M. Culbard), административна радница болнице.

У Болници шкотских жена у Ајачију са организовањем здравствене службе, која је била намењена искључиво српској избеглој колонији основани су мушко, женско и дечије одељење. У извештају др Блер од 8. фебруара 1916, стоји да су најчешће болести пегави тифус, маларија, пнеумонија и туберкулоза и да је болница примила 42 пацијента, од којих је 24 војника. Почетком априла 1916. у болници се лечило 62 пацијента, али се осећала велика потреба за већим бројем болничког особља. Болница са комплетним женским особљем, имала је поред лекарки, медицинских сестара, болничарки, рендген техничара, санитарног техничара, жене шофере, масере, администратора, куварице и праље.

Др Елси Инглис је посетила Болницу шкотских жена на Корзици априла 1916. и била је врло задовољна с радом др Блер и целокупног болничког особља. Др Мери Блер је имала помоћ др Кетрин Андерсон (Dr. Catherine Anderson), лекарке са дипломом медицине из Абердина, која је радила у болници од 8. октобра 1915. до фебруара 1916. Маја месеца стигле су др Едит Холвеј (Dr. Edith Hollway) и др Мери Филипс (Dr. Mary Phillips), са неколико медицинских сестара, а оне су већ имале лекарско искуство у Србији и говориле су српски језик.

Др Мери Блер је руководила радом Болничке „Јединице Корзика“ од почетка организовања транспорта српских избеглица (8. октобра 1915) све до септембра 1916.

Др Мери Елис Блер (Dr. Mary Alice Blair, 1880–1962) (слика 3), рођена је 27. фебруара 1880. године у старој шкотској породици на Новом Зеланду у Дунедину, где је њен отац

Слика 3. Др Мери Елис Блер (1880–1962).
Figure 3. Dr. Mary Alice Blair (1880–1962).

William Newsham Blair радио као виши инжењер за јавне радове од 1863–1890. Мери Блер је похађала Wellington Girls' College пре него што је уписала Canterbury College, 1898. Своје студије започела је на ново отвореном Викторија колеџу у Велингтону, али је универзитетско образовање стекла на Универзитетском колеџу у Окланду (Auckland University College), 1902. У жељи да се бави медицином Мери Блер је отишла у Енглеску, где је студирала на Лондонском Медицинском факултету за жене (London School of Medicine for Women). Након добијених квалификација лекара и хирурга на Универзитету у Лондону, 1907. провела је више од двадесет година у Краљевској болници у Лондону (the Royal Free Hospital, London), а од 1908–1911, била је

асистент на анестезији, болнички хирург и старији асистент на педијатрији. Поред привате праксе, прво у Кенсингтону потом у Вестминстеру, држала је предавања и радила на Пројекту за јавну службу (Civil Service Commission Work) [5].

За посебне залуге у пожртвованој мисији указаној српском народу у Великом рату, Србија је одликовала др Мери Блер, Орденом Светог Саве, IV реда.

Др Кетрин Емсли Андерсон (Dr Catherine Emslie Anderson, 1881–1934), родила се у Цејлону, у породици узгајивача чаја. Медицински факултет је завршила 1904. у Абердину (Шкотска). Диплому тропске медицине је стекла 1911. на Одељењу за тропску медицину (the Department of Tropical Medicine) у Ливерпулу. Највеће искуство је стекла радећи у дечијој болници у Цејлону, где је и предавала дечије болести на Медицинском факултету Цејлона. У току Првог светског рата била је чланица Болнице шкотских жена у Солуну и на Корзици. Њено име се налази на меморијалној плочи Абердин Универзитета. Др Андерсон је 1921. постала члан Краљевског удружења хирурга (A Fellow of Royal College of Surgeon - FRCS).

Др МЕРИ ФИЛИПС

Др Мери Елизабет Филипс (Mary Elizabeth Phillips, 1875–1956), рођена је у Велсу, у подножју планине Епинт (Epynt). Мери Филипс је завршила медицину на Медицинском факултету Кардиф универзитета (the Cardiff University, Medical College) 1900. године, а лекарску праксу обавила у Краљевској болници (the Royal Free Hospital), у Лондону. На почетку Првог светског рата, др Филипс се придружила медицинској мисији у саставу Болнице

Слика 4. Мери Елизабет „Епинт“ Филипс (1875–1956), године 1919.
Figure 4. Dr. Mary Elizabeth "Epynt" Phillips (1875–1956), in 1919.

шкотских жена (слика 4). Прва служба је била у болници на Малти, где је обављала дужност лекарског помоћника др Елис Хачинсон. Била је то јединица Болнице шкотских жена, која је указала помоћ великом броју рањених Аустралијанца и Новозеланђана после битке на Галипољу.

Др Филипс је од јуна 1915, радила у Другој јединици Болнице шкотских жена у Ваљеу (слика 5), као лекарски помоћник др Елис Хачинсон. У Ваљеу се разболела па је 1. септембра 1915, враћена у домовину на опоравак. Након опоравка, др Филипс је путовала по Великој Британији и држала предавања у промоцији деловања Болнице шкотских жена.

Слика 5. Др Мери Филипс, лекар у Болници шкотских жена у Ваљеу и на Корзици.

Након повлачења српске војске преко Црне Горе и Албаније, др Филипс ће се заједно са неколико милосрдних сестара, које су већ биле у Србији, прикључити Болници шкотских жена у Ајачију, на Корзици. Са Корзике је др Филипс писала како јој је драго што је поново међу Србима, који су је топло дочекали. Српски рањеници и рековалесценти на Корзици су

били срећни што је неко могао да их поздрави на матерњем језику. Др Филипс је заслужено добила титулу најпопуларније докторке међу Србима, јер је описана “као савршена лекарка у сваком погледу” (“perfect in every way”). Отуда није било ни чудо што је др Филипс постављена да управља Болницом шкотских жена, „Јединицом Корзика“ на Корзици. Др Филипс је руководила “Јединицом Корзика” у Ајачију на Корзици, од 1. маја 1916. до 4. јануара 1917.

У овом периоду др Филипс је имала велику помоћ и подршку др Едит Блејк Холвеј (Dr. Edith Blake Hollway, 1874–1948), која је радила у болници од 20. априла 1916. до 16. августа 1916. Др Холвеј је говорила српски јер је као лекарка Прве јединице Болнице шкотских жена

радила у Крагујевцу, у време велике епидемије пегавог тифуса. Оснивањем Четврте јединице Болнице шкотских жена, постављена је за руководиоца јединице у Лазаревцу. Са доласком окупације, др Холвеј се повукла у Крушевац, где ће радити у Болници Цар Лазар, са осталим чланицама Болнице шкотских жена, под руководством др Елси Инглис.

Популарност др Мери Филипс потврђује и испраћај, када су младићи из Лазарета приредили позоришну представу и концерт. У њену част у Ајачију, јануара 1917, је приказана српска верзија Молијера. Одласком није престала њена љубав према Србима. Др Филипс је као лекар асистент (Assistant Medical Officer of Health in Merthyr Tydfil), покренула обуку српских девојака за медицинске сестре, која је успешно обављена.

ДР ЕЛИЗАБЕТ КОРТАУЛД

Др Елизабет Кортаулд (Dr. Elizabeth Courtauld, 1867–1947), рођена је као трећа ћерка Џорџа Кортаулда (George Courtauld). Квалификовала се за медицинску сестру, али је имала јаку жељу да постане лекар. То није било лако, јер у је то време лекарска професија била привилеговано мушка професија и девојке нису имале приступ студијама медицине. Тако је Елизабет Кортаулд студирала и завршила медицину на универзитету у Брислу. Пошто је обавила лекарски стаж у Краљевској болници у Лондону (the Royal Free Hospital), добила је лиценцу лекара 1901. Након дугогодишњег боравка у Индији др Кортаулд се вратила у Енглеску пре почетка Првог светског рата. Комитет Болнице шкотских жена поставио је др Кортаулд за руководиоца Корзика јединице. Запамћена је као особа, која је упркос страхотама и трагедијама рата уносила оптимизам. Једном је рекла да она као и остатак света никад неће заборавити те године, те бројне тешко рањене војнике и уништене младости. Др Кортаулд је руководила „Јединицом Корзика“ у Ајачију највероватније од 13. јануара 1916. до краја јула 1917. По одласку са Корзике радила је у Болници шкотских жена у Рејмону (Royaumont), у Француској, од почетка августа 1917. до 6. марта 1919.

У болници на Корзици, са др Кортаулд радиле су лекарке: др Хелена Џонс (Dr. Helena G. Jones, од 16. фебруара 1916. до 16. маја 1916) и др Софи Џексон (Dr. Sophie Bangham Jackson, од 30. септембра 1916. до 25. марта 1917). Др Софи Џексон је 1902. завршила медицину на Медицинском факултету у Њукастлу (the College of Medicine, Newcastle-upon-Tyne).

Др Кортаулд је носилац српских и француских одликовања the Croix de Guerre и the Legion d'Honneur. Она је носилац два висока француска одликовања као знак признања за њену храброст да настави операцију под свећом у време непрекидне непријатељске паљбе. Као великодушан ктитор Halstead Hospital у Halstead (Essex), др Кортаулд је 1920. поклонила £4,000, за изградњу новог амбулантног блока у знак сећања на свог оца Џорџа Кортаулда. Доцније је живела у Perces, Greenstead Green, где је преминула 26. децембра 1947. Хируршки блок Halstead's је недавно пресељен у ново изграђен комплекс зграда, који је понео име „Dr. Elizabeth Courtauld“ [6].

Др МАТИЛДА МЕКФЕИЛ

Др Александрина Матилда МекФејл (Dr. Alexandrina Matilda MacPhail, 1860-1946), рођена је у Шкотској на острву Скај (Skye). Медицину је студирала на „Лондонском медицинском факултету за жене“ (the London School of Medicine for Women), где је успешно дипломирала 1887. Након завршених студија медицине, др МекФејл је преузела службу лекарке у медицинској мисији у Индији.

Постављена је 1888. за првог медицинског мисионара, када се бавила организацијом лечења жена. Др МекФејл је у Мадрасу основала диспанзер за сиромашне жене и децу, потом отворила малу болницу у комплексу бунгалова и ту живела и радила годинама. Прикључила се Болници шкотских жена из Индије и, мада јој је срце остало у Индији, заволела је Србе и била је вољна да ради на Корзици. Дужност управника болнице преузела је августа 1917. У писму комитету Болнице шкотских жена она наводи да је Корзика најлепше место, где је радила: ‘Corsica is certainly the most beautiful place she ever worked in’. Руководила је „Јединицом Корзика“ у Ајачију од 2. августа 1917. до 26. новембра 1917. Др МекФејл је имала у болници помоћ и подршку др Мери Грент Фергусон (Dr. Mary Micholina Grant Ferguson), која је радила у Болници шкотских жена на Корзици од 14. септембра 1917. до 9. новембра 1918.

Проведене године у избеглиштву и последице свих ратних и страдања у повлачењу, резултирале су већим бројем оболелих, што је указало на потребу за организованом здравственом заштитом. Српски потпорни фонд је помогао отварање пункта Болнице шкотских жена у Бастији, док је управа болнице поверена др Матилди Мекфејл. Убрзо је у Бастији основано и Српско позориште, које је током 1917, трудом избеглих уметника и аматера успешно приказивало популарне комаде из српског живота. Залагањем леди Бојл (Lady Boyle), а уз помоћ лорда Бојла (Lord Boyle) и других чланова Српског потпорног фонда у договору са српским свештвенством отворена је српска црква, одмах до болнице. У тек отвореној српској цркви у Бастији, прва служба је одржана 20. марта 1917. када су чиновници прота Божа Николић и ђакон Пешић. „Тихо јецање и плач жена, деце и стараца био је одговор на јектенија тог дана“. Истовремено, мисија Српског потпорног фонда имала је своје пододборе у Швајцарској, Италији и Румунији, а сви су радили са заједничким циљем – помоћи српском народу у Србији, у избеглиштву, у заробљеничким логорима [7, 8].

Након одласка са Корзике др МекФејл је преузела дужност лекарке у Болници шкотских жена у Саланшеу (Sallanches), у Француској, која је као санаторијум била намењена српским студентима, оболелим од туберкулозе. У Саланшеу је радила од 1. фебруара 1918. до 1. новембра 1918. После Првог светског рата вратила се у своју вољену Индију, али ће се радо сећати српске младости на Корзици, којој је дала обећање да ће једног дана посетити Србију.

Др ЕДНА ГЕСТ

Др Една Мери Гест (Dr. Edna Mary Guest, 1883–1958), рођена је 1883. у Лондону, у канадској држави Онтарио. Една Гест је завршила медицину на Торонто универзитету (the University of Toronto) у Торонту, 1910. Након постдипломских студија на Харвард Универзитету и лекарског стажа у Болници за жене и децу у Бостону, др Гест се придружила Канадској медицинској мисији у Индији (Ludheana), где је радила као професор анатомије и

Слика 6. Др Една Мери Гест (1883–1958).
Figure 6. Dr. Edna Mary Guest (1883–1958).

доцент на хирургији на Медицинском факултету за жене (the Women's Medical College). Мада је на почетку Првог светског рата одбијена да као лекарка буде у саставу санитета, доцније у току рата постала је члан хируршке екипе у чину капетана у Northamptonshire болници у Huston (Енглеска), где је радила од 1915. до 1917. Др Гест, лекарка мисионар, с великим медицинским искуством, радо се одазвала позиву Комитета Болнице шкотских жена. Тако је др Гест постављена за руководиоца „Јединице Корзика“ и радила од 31. октобра 1917. до 9. јануара 1918. Одласком са Корзике, др Една Гест је преузела место лекара у Болници шкотских жена у Рејмону (Royaumont), Француска, где је провела кратко време (1. јула 1918. до 1. августа 1918) (слика 6).

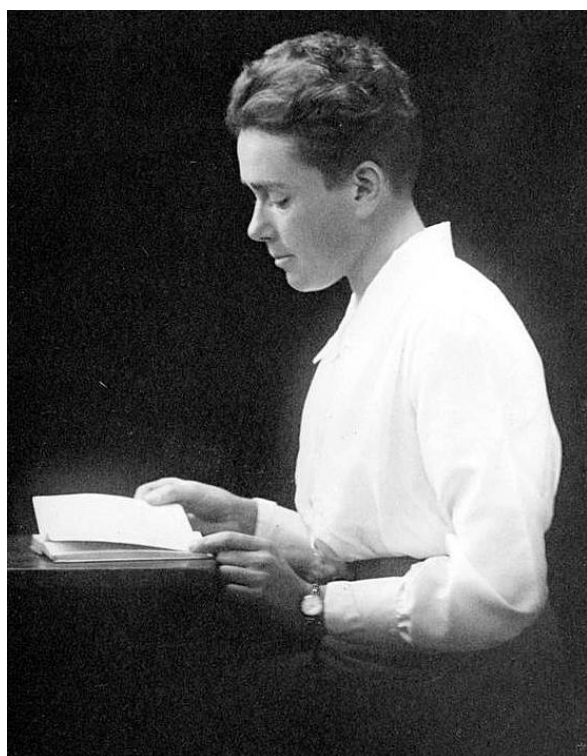
Након Првог светског рата др Гест се вратила у Канаду и 1919. отворила приватну праксу. Др Гест је била прва жена, која је ангажована у новооснованој медицинској служби у Торонту у Болници Медицинског факултета (the Women's College Hospital). У овој болници др Гест је постала шеф Специјалног одељења за венерична обољења (the Special Department of Venereal Disease).

За посебне заслуге хуманости у медицинској мисији др Една Мери Гест је одликована Орденом Британске Империје (ОБЕ – the Order of British Empire). Као велики борац за равноправност жена и положај жена лекара у Канади, бирања је 1940. и 1941. године за председницу Федерације жена лекара Канаде (the Federation of Medical Women of Canada) [9].

Др ОНОРИА КИР

Др Онориа Сомервил Кир (Dr. Honoria Somerville Keer, MB. ChB., 26. децембар 1883–20. март 1969), рођена је у Торонту (Канада), од мајке Eliza Somerville и оца генерал-мајора Jonathan Keer. Онориа Кир је дипломирала медицину и хирургију на Медицинском факултету за жене у Глазгову, 1910. Извесно време радила је као лекарка у Хамилтону, а са почетком Првог светског рата придружила се Болници шкотских жена (слика 7).

Др Кир је била у саставу Јединице „The Girton and Newnham Unit“, која је почела са радом у Француској, потом пребачена у Ђевђелију, а завршила у Солуну, на Солунском фронту. Др Кир је у саставу ове јединице радила од 8. маја 1915. до 21. јануара 1918. Јединица

Слика 7. Др Онориа Сомервил Кир (1883–1969).
Figure 7. Dr. Honoria Somerville Keer (1883–1969).

„The Girton and Newnham Unit“, у Солуну, под управом др Ен Луиз Мекилрој (Dr. Anne Louise McIlroy, 1874–1968), одиграла је значајну улогу у лечењу српских рањеника након Горничевске и Кајмакчаланске битке. Касније јединица је постала позната по оснивању Калкута ортопедског центра (the Calcutta Orthopaedic Centre), који се бавио лечењем српских рањеника и инвалида. По ослобођењу, др Мекилрој је основала Ортопедски центар за српске инвалиде, код Београда, испод Авале.

Др Кир је у Ајачију на Корзици руководила Корзика јединицом, Болнице шкотских жена, која је лечила и неговала српске избеглице на Корзици. Др Кир је радила на Корзици од 8. маја 1918. до 15. јануара 1919 [7, 10].

У Болници шкотских жена је приређена велика свечаност, поводом Божића, на дан 25. децембра 1918. Рањени и болесни војници су добили поклоне од становника Бастије, а после заједничке закуске приређен је концерт. Пригодна свечаност је окупила велики број српских избеглица, чланице Болнице шкотских жена, Српског потпорног фонда, локално становништво Бастије, српско свештвенство, наставнике и ученике из Лицеја српске школе. Посебно је био запажен хор српских ђака, који је певао патриотске и народне песме из старог краја, о чему су писали и бастијски листови. У Српској цркви у Бастији, припадници српске избегле колоније приредили су и свечаности за Видовдан и Петровдан 1918. са свечаним литургијама и благодаренима у част рођендана Њ. В. краља Петра I [6] (слике 8 и 9).

Слика 8. Српски ученици и студенти у Француској.
Figure 8. Serbian schoolboys and students in France.

Слика 9. Српски ученици у Француској.
Figure 9. Serbian schoolboys in France.

Др Кир је била последња управница болнице у Ајачију, јер је болница затворена у пролеће 1919. Повратком српских избеглица у домовину, престала је потреба за овом врстом болничке установе.

После Првог светског рата, др Кир је краће време радила у болници у Ланарку, у Шкотској. Године 1924. стекла је диплому тропске медицине и постала лекар у државној болници у Нигерији. Носилац је два висока француска одликовања: The French Croix de Guerre и French Medaille d' Honneur. Србија је др Онорију Кир одликовала, Орденом Светог Саве.

Поред др Онорие Кир на Солунском фронту и Корзици и др Едне Гест на Корзици, у саставу Болнице шкотских жена, велики број Канађана, лекара и другог медицинског особља пожртвовано је помагао српским војницима у канадским болницама на Солунском фронту [9].

Са Корзике, болничарка Агнес Петерсон (Agnes Paterson) писала је својима: „Ајачио је дивно место, палме, наранџе, лешници, и смокве поред путева. Нажалост и врло топло место. Имали смо две болнице, једну велику 'општу' која је исто тако лечила рањене војнике, а служила и као породилиште за Србе... Наша друга болница била је за инфективне болести, грозницу, тифус итд. и увек смо имали неколико тешких болесника... Сви смо били јако сложни и срећни у целој јединици. Често би на крају дана, када је претопло и кад смо сви преморени да се одвучемо на спрат, седели и певали заједно. То подстиче наше расположење и умањује носталгију за домовином“ [3]. „Медицинске сестре и болничко особље су савршено радили и заслужују све похвале“ [3].

Тако су пролазили дани, месеци, године у борби за живот избеглих и прогнаних. А њихови једини погледи наде су били упрти у небо и њихове спасиоце, лекаре и сестре.

ЗАХВАЛЕ

Аутор захваљује Алану Камингу (Alan Cumming) из Шкотске на уступљеним фотографијама из свије архиве.

ЛИТЕРАТУРА

1. Popović-Filipović S. Za hrabrost i humanost, Bolnice škotskih žena u Srbiji i sa Srbima za vreme Prvog svetskog rata 1914–1918, Beograd: Signature; 2007.
2. Popović-Filipović S. Elzi Inglis (1864–1917) i Bolnice škotskih žena u Srbiji u Velikom ratu. 1. deo. Srp Arh Celok Lek 2017; OnLine-First: September 5, 2017; (00): 167–167. [DOI: <https://doi.org/10.2298/SARH170704167P>]
3. Leneman L. In the Service of Life. Edinburgh: The Mercat Press; 1994.
4. Popović-Filipović S. Svedočanstva iz Prvog svetskog rata. Valjevo: Istorijski arhiv; 2017.
5. Popović-Filipović S. Mary Alice Blair. Scottish Women's Hospitals. A–Z of personnel. (Accessed: July 2017) Available at: <http://scottishwomenshospitals.co.uk/women/>
6. McLaren ES. A History of the Scottish Women's Hospitals. London: Hodder and Stoughton; 1919.
7. Bojić D. Srpske izbeglice u Prvom svetskom ratu (1914–1921). Beograd: Zavod za udžbenike; 2007.
8. Đokić MM. Naši na Korzici. Knjiga prva. Beograd: Prosveta; 1923.
9. Popović-Filipović S. Iz postojbine javora. Kanadsko-britanska medicinska i humanitarna pomoć Srbiji u Prvom svetskom ratu. Beograd: Srpsko lekarsko društvo; 2013.
10. Sorr K. Excluded from the Record: women, refugees and relief, 1914–1929. Bern: Peter Lang, International Academic Publisher; 2010.